

Список використаних джерел

1. Державний портал «Діти війни». URL : <https://childrenofwar.gov.ua>.
2. Статус дитини, постраждалої від війни: хто має право та як отримати. *АрміяInform*. URL : <https://armyinform.com.ua/2023/11/03/status-dytyny-postrazhdaloyi-vid-vijny-hto-maye-pravo-ta-yak-otrymaty/>
3. Методичні рекомендації щодо надання соціальних послуг дітям, які постраждали внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів. *Національна соціальна сервісна служба України*. URL : https://nssu.gov.ua/storage/app/sites/22/uploaded_files/%20%D1%89%D0%BE%D0%B4%D0%BE%20%D0%BD%D0%B0%D0%B4%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D1%81%D0%BE%D1%86%D0%BF%D0%BE%D1%81%D0%BB%D1%83%D0%B3%20%D0%B4%D1%96%D1%82%D1%8F%D0%BC.pdf.
4. Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001 р. № 2402-III. *Верховна Рада України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/go/2402-14>.
5. Про затвердження Порядку надання статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів : постанова Кабінету Міністрів України; Порядок від 05.04.2017 р. № 268. *Верховна Рада України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/go/268-2017-%D0%BF>.

Олександра

НЕСТЕРЦОВА-СОБАКАРЬ

доцент кафедри

цивільно-правових дисциплін

ННІ права та інноваційної освіти

Дніпровського державного

університету внутрішніх справ,

кандидат юридичних наук, доцент

СУДОВИЙ ЗАХИСТ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ ДІТЕЙ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Захист цивільних прав та інтересів дитини є важливою складовою правової системи держави та забезпечення принципу верховенства права. Особливої актуальності питання набуває в умовах реформування судової системи та гармонізації національного законодавства з міжнародно-правовими стандартами. Судовий захист є не лише формою реалізації права на справедливий розгляд справи, а й гарантією фактичного забезпечення найкращих інтересів дитини – як ключової засади у вирішенні всіх правових питань, що стосуються неповнолітніх осіб.

Законодавством України передбачено, що дитина як фізична особа наділена цивільною правоздатністю з моменту народження. Проте участь дитини у цивільному процесі безпосередньо залежить від її віку, обсягу дієздатності та наявності законних представників. Так, малолітні особи (до 14 років) не беруть участі в судовому процесі самостійно, а їхні інтереси

представляють батьки, усиновлювачі або опікуни. Неповнолітні особи (від 14 до 18 років) можуть брати участь у процесі з обмеженою цивільною процесуальною дієздатністю, що потребує юридичного супроводу з боку піклувальників або адвокатів. Цивільне процесуальне законодавство (зокрема ст. 39, 45 ЦПК України) передбачає спеціальні механізми представництва інтересів дітей, а також участь органів опіки і піклування у справах, які безпосередньо стосуються прав та інтересів дитини.

Складність у реалізації судового захисту зумовлюється низкою факторів. Серед них: формальний підхід до визначення процесуального статусу дитини, відсутність належної взаємодії між судами та органами опіки і піклування, недостатня підготовка представників законних інтересів дітей, а також складність оцінки реального впливу судових рішень на добробут дитини. Судова практика доводить, що в багатьох випадках інтереси дитини не є пріоритетними, а самі діти фактично виключені з процесу прийняття рішень, що їх стосуються. Це суперечить Конвенції ООН про права дитини, яка гарантує кожній дитині право бути вислуханою у всіх справах, що стосуються її життя, а також право на ефективний правовий захист.

Позитивним напрямом розвитку є впровадження «дружнього до дитини правосуддя», що передбачає застосування спеціальних процедур допиту, участі психологів, мінімізації психологічного тиску та створення безпечного середовища в суді. Також важливою є тенденція до розширення повноважень органів ювенальної юстиції, створення сімейних судів або спеціалізації суддів, які розглядають справи за участю дітей. Впровадження інституту медіації у справах, де сторонами виступають діти або їх законні представники, також сприяє досягненню справедливого балансу між інтересами всіх учасників процесу.

З огляду на потребу в особливому правовому підході до вразливої категорії учасників цивільних правовідносин, судовий захист прав дитини виступає універсальним та найефективнішим механізмом поновлення її порушених, невизнаних чи оспорюваних прав та інтересів. Це зумовлює підвищену актуальність дослідження питань судового захисту саме в аспекті гарантування на законодавчому рівні дотримання прав дитини як повноцінного суб'єкта цивільних правовідносин.

Питання функціонування судової системи, а саме здійснення правосуддя у сфері цивільного права становить науковий інтерес. Визначення правової природи судового захисту цивільних прав учасників правовідносин було і є предметом багатьох досліджень. У науковій літературі існують різні підходи до розуміння змісту і сутності судового захисту цивільних прав. Проте переважно вчені висловлюють тезу про те, що цивільне правосуддя має соціальну природу, яка проявляється насамперед у його доступності для громадян. З-поміж основних індикаторів доступності правосуддя вони називають практику необмеженої судової юрисдикції, незалежні судові процедури, безперешкодний доступ до суду, оптимальні строки розгляду

справ [1, с. 14]. Тож судовий захист нами трактується як найвища гарантія забезпечення прав і законних інтересів особи, цивільна процесуальна діяльність має соціальний характер, що орієнтований насамперед на людину, її права й інтереси, що потребують захисту. А тому важливо наголосити, що соціальна природа цивільного правосуддя полягає передусім у виявленні доступності для громадян.

Варто зазначити, що вчені під поняттям цивільно-правового захисту пропонують розуміти передбачені законом вид і міру обов'язкового або обов'язково можливого впливу на суспільні відносини, які зазнали протиправного впливу, з нарахуванням відновлення пошкодженого, невідомого чи оспореного права [2, с. 356]. На підтримку цієї позиції слід підкреслити, що питання судового захисту цивільних прав та інтересів залишається надзвичайно актуальним. Недостатній рівень правового врегулювання і суперечливість окремих норм чинного законодавства створюють значні труднощі при застосуванні визначених законом способів захисту. Це у свою чергу знижує їхню ефективність і ускладнює процес реалізації судового захисту прав та інтересів сторін у спірних правовідносинах. Тож мета цивільного судочинства полягає у забезпеченні захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, а головним завданням – у справедливому, об'єктивному та неупередженому розгляді й вирішенні цивільних справ [3, с. 98].

Однією з гарантій забезпечення захисту прав та інтересів особи є закріплення права на судовий захист на законодавчому рівні. Основним, первинним джерелом забезпечення прав особистості є Конституція України. Саме Конституція України є гарантією справедливого судочинства. Так, відповідно до статті 55 Конституції України: «Права і свободи людини і громадянина захищаються судом» [4]. Загалом чинне законодавство України не містить визначення поняття права на судовий захист. Однак в статті 7 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» зазначається, що кожному гарантується захист його прав, свобод та законних інтересів незалежним і безстороннім судом, утвореним відповідно до закону [5]. Таким чином, законодавство України гарантує кожному можливість звернутися до суду для захисту своїх прав та законних інтересів. Це означає, що будь-який учасник цивільних правовідносин має право на судовий захист, а суд зобов'язаний розглянути відповідну справу і не має права відмовити в наданні правосуддя. Суть права на судовий захист законодавець розкриває через систему юридичних механізмів, які забезпечують ефективну реалізацію цього права у цивільному процесі.

Ключовими елементами в системі захисту цивільних прав і свобод дитини є стаття 16 Цивільного Кодексу України, у якій зазначено, що кожна особа має право звернутися до суду за захистом свого особистого немайнового або майнового права та інтересу [6]. У системі захисту цивільних прав та інтересів головну роль відіграють також завдання

цивільного судочинства, передбачені статтею 2 Цивільного процесуального кодексу України, а саме: завданнями цивільного судочинства є справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ з метою ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави [7].

Отже, судовий захист цивільних прав та інтересів дітей в Україні повинен здійснюватися з урахуванням вікових особливостей, психологічного стану, рівня розвитку дитини та принципу найкращих інтересів дитини. Відповідно до європейських стандартів важливо забезпечити реальну участь дитини у судовому процесі, надання їй правової допомоги, застосування адаптованих процедур та спеціалізацію суддів. Удосконалення судового захисту дітей має спиратися на міждисциплінарний підхід, взаємодію державних органів, правників, соціальних працівників та психологів. Саме така модель здатна забезпечити комплексний захист дітей у цивільних правовідносинах та сприяти формуванню гуманного правосуддя в Україні.

Список використаних джерел

1. Боднар Т. Деякі аспекти захисту цивільних прав при зміні і припиненні договірних зобов'язань. *Право України*. 2014. № 2. С. 171-179.
2. Скакун О. Ф. Теорія права і держави: підручник (4-те вид.). К. : Алерта, 2016. С. 524.
3. Самілик Л. О., Головченко Л. В. Судовий захист цивільних прав у соціальній державі. *Судова практика. Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2021. № 5. С. 97-102
4. Конституція України від 28.06.1996 р. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1996, № 30, ст. 141. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#n4348>.
5. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 р. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2016, № 31, ст. 545. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>.
6. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2003, №№ 40-44, ст. 356. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.
7. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2004, № 40-41, 42, ст. 492. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>.